

Kaupan päivä
Marina Congress Center 23.1.2006

Pääjohtaja Erkki Liikanen

Palvelujen tuottavuus – kasvun pullonkaula?

Kun kansantaloutta ja sen tunnuslukuja analysoidaan, kiinnitetään suuri huomio teolliseen tuotantoon ja sen eri sektoreihin. Paljon tietoa ja tilastoa on käytettävissä. Teollisuus onkin tärkeää. Suomen teollisuuden rakentaminen oli sodan jälkeisen nousun suuri vauhdittaja.

Ja itse Suomen kansantalouden kasvu alkoi teollisen vallankumouksen myötä 1870-luvulla. Siihen saakka ei kansantalous eikä elintaso kasvanut lainkaan. Tämä johtui siitä, ettei tuottavuus lisääntynyt. Elintason nousu on riippuvainen juuri tuottavuuden kasvusta. Tuottavuus kasvaa, kun investoidaan, kun koulutustaso paranee ja kun kehitetään yhä parempia ja älykkäämpiä tapoja organisoida työ. Siihen tarvitaan uutta teknologiaa ja innovaatioita työn järjestämisessä. Usein se merkitsee parempaa logistiikkaa.

Kalvo 2: Talouden arvonlisäys,
Euroalue 2004

Teollisuus on siis tärkeää. Mutta katsotaanpa talouden kehitystä vähän tarkemmin. Palvelujen merkitys on kasvanut voimakkaasti. Palvelujen osuus euromaiden arvonlisäyksestä on tänään lähes 70 prosenttia, teollisuuden 23 prosenttia. Ja palvelujen osuus kasvaa ja teollisuuden vähenee.

Pitää kuitenkin muistaa, että teollisuus ja palvelut ovat tänään hyvin integroituneita. Ilman kilpailukykyisiä palveluja ei teollisuus voi toimia kilpailukykyisesti. Ja monet sellaiset toiminnat, jotka tehtiin teollisuudessa ennen, ovat siirtyneet palveluyrittäjille.

Miten palvelusektori sitten jakautuu? Kaupan osuus on siitä neljännes.

Kalvo 3: Yksityisten palvelujen
arvonlisäys, Euroalue 2004

Koko euromaiden talouden arvonlisäyksestä vähittäis- ja tukkukaupan osuus on 11 ½ prosenttia, mikä on siten puolet teollisuuden arvonlisäyksestä. Kaupalla on siten tavattoman suuri merkitys talouden ja työllisyyden kehityksessä.

4. Kalvo: Yksityisten palvelujen osuus kokonaistuotannosta

Palvelusektorin kasvu on nopeutunut viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana kaikissa teollisuusmaissa. Tämä kehitys on ollut erityisen silmiinpistävää Yhdysvalloissa ja EU-maissa. Yhdysvalloissa yksityisten palvelujen osuus kokonaistuotannosta on 55 prosentin luokkaa ja julkiset palvelut mukaan lukien osuus on jo lähelle 80 %. EU- ja euromaissa palvelujen kokonaisosuus on jo mainittu 70 prosenttia ja yksityisten palvelujen osuus kokonaistuotannosta on yli 45 %.

Suomessa yksityisten palveluiden osuus kokonaistuotannosta on yhä – tapahtuneesta kehityksestä huolimatta – pienempi kuin muissa EU – ja OECD-maissa keskimäärin.

5. Kalvo: Yksityisten palvelujen osuus työllisyydestä

Palvelualat ovat tänä päivänä myös merkittävin työllistäjä. Euroopassa yksityiset palvelut työllistävät 40 % työvoimasta, Yhdysvalloissa 45 %. Suomessa yksityisten palvelujen työllisyysosuus on edelleen vertailumaista pienin.

6. Kalvo: Palvelusektorin osuus työllisyydestä ja kansantuotteen taso vuonna 2003

Otetaanpa vielä yksi vertailukokonaisuus. Kun samaan kuvaan laitetaan pystyakselille palvelujen työllisyysosuus ja vaaka-akselille kansantuote henkeä kohden, voidaan havaita, että monissa korkean kansantuotteen ja yhtä aikaa korkean työllisyyden maissa palvelualojen työllisyysosuus on selvästi Suomea suurempi.

Suomessa palvelusektorin koko ei kuitenkaan jostain syystä vastaa nykyistä tulotasoamme. Suomen palvelusektori on vielä tänään pieni verrattuna muihin kehittyneisiin maihin. Tästä syystä Suomessa palvelusektoriin liittyy suuri mahdollisuus kasvuun, työllisyyteen ja elintason nostoon.

7. Kalvo: Yksityisten palvelujen tuottavuuden kasvu

Silti jo viime vuosikymmenet ovat olleet voimakkaan kehityksen aikaa Suomen palvelusektorissa. Yksityisen palvelusektorin työn tuottavuuden kasvu on ollut Suomessa teollisuusmaiden nopeimpia viimeisen 20 vuoden aikana, vain Japani on ollut meidän edellä. Suomen palvelusektorin työn tuottavuuden kasvu on jopa ylittänyt Yhdysvallat.

Monissa EU-maissa palvelualan tuottavuuden kasvu oli hidasta 1990-luvulla. Tässä on kuitenkin taustana se, että tuottavuuden taso oli esimerkiksi Espanjassa, Italiassa ja Ranskassa jo aikaisemmin korkea, ne olivat myös selvästi edellä Yhdysvaltoja. Tätä seuraava kuvio kuvaa hyvin.

8. Kalvo: Yksityisten palveluiden
työn tuottavuus OECD-maissa
vuonna 2001

Olemmekin törmänneet työn tuottavuuden kasvussa usein esiintyvään "kiinniottoilmiöön". Tuottavuuden kasvu ei aina jatku tasaisena, vaan jälkeensä jääneet maat ottavat jossain vaiheessa kiinni edelle menneitä maita, kun olosuhteet esim. sääntelyn vähentäminen sen mahdollistavat. Tällöin voidaan hyötyä talouden joustavuuden lisääntymisestä ja ottaa käyttöön uusinta teknologiaa, joskus etujoukossa kulkevien parhaita käytäntöjä jäljitellen. Näin on tapahtumassa nyt uusissa EU-maissa ja näin on käynyt Suomelle ja Yhdysvalloille aiemmin. Suomi on lähestynyt EU-maiden keskiarvoa, mutta ei ole saavuttanut sitä.

Yksityisten palveluiden osalta Yhdysvallat näyttää olevan tällä hetkellä EU-maiden parhaimpien tasolla, mutta jäljessä Italiaa. Palvelusektorin rakenne on hyvin erilainen eri maissa. Otetaan esimerkiksi Yhdysvallat ja Espanja. Yhdysvaltojen palvelutuotannossa vähittäiskauppa on hallitseva. Espanjassa taas majoitus- ja ravitsemuspalvelujen osuus on suuri. Japani erottuu sen sijaan vertailumaista liike-elämän palveluiden tuottavuuden poikkeuksellisen voimakkaan kasvun vuoksi.

9. Kalvo: Yksityisten palvelualojen työn-
tekijää kohden laskettu tuottavuus Suo-
messä ja muissa EU-maissa suhteessa
OECD-maiden keskiarvoon vuonna 2001

Toimialoittain tarkastellen työn tuottavuuden taso on Suomessa useilla yksityisillä palvelualoilla heikompi kuin muissa EU- ja OECD - maissa keskimäärin. Poikkeuksina ovat kuljetuksen ja varastoinnin toimiala sekä rahoituspalvelut, joiden työn tuottavuus on Suomessa parempi kuin muissa EU- maissa keskimäärin. Tämä on mitä ilmeisimmin johtunut investoinneista tieto- ja viestintätekniikkaan ja samalla tehdyistä prosessien muutoksista. Toimintaprosessien muutokset taas edellyttävät henkilökunnan laajoja koulutuspanoksia.

Kilpailutilanne on myös jouduttanut rakenneuudistuksia, joilla on ollut myös tuottavuutta lisäävä vaikutus. Tämän tilaisuuden kannalta kuvioista voidaan tehdä mielenkiintoinen havainto. Kaupan sektorin piirissä keskeisen varastoinnin ja logistiikan tuottavuus on muita EU-maita edellä, mutta itse kaupan niitä jäljessä.

10. Kalvo: BKT, BKT per capita ja
BKT tuntia kohti EU:ssa ja Yhdysval-
loissa, 1955 - 2003

Euroopassa (EU 15) työn tuottavuus tuntia kohti kasvoi sodanjälkeisen ajan nopeammin kuin Yhdysvalloissa aina vuoteen 1995 saakka, mutta silloin tapahtui käänne. Yhdysvaltain työn tuottavuus alkoi kasvaa nopeammin kuin Euroopan. Siihen saakka Yhdysvaltain Eurooppaa nopeampi kasvu oli perustunut työvoiman kasvuun, Euroopassa taas tuottavuuden nousuun.

Yhdysvaltain tuotannon ja tuottavuuden kasvun voimakkaasta kiihtymisestä 1990-luvun puolivälin jälkeen on keskusteltu paljon. Yhteisymmärrys on syntymässä siitä, että kasvun kiihtyminen keskeisesti johtuu tieto- ja viestintäteknikkateollisuuden nopeasta kehityksestä ja tietotekniikan laajasta käyttöönnotosta palvelusektorilla.

Äskettäinen arvostettu tutkimus¹ väittää, että Euroopan kasvun hidastuminen suhteessa Yhdysvaltoihin on osoitus siitä, että Euroopan talous ei ole pystynyt ottamaan käyttöön uutta tuotantorakennetta ja teknologiaa yhtä nopeasti kuin Yhdysvallat.

11. Taulukko: Yksityisen sektorin työn tuottavuuden kasvu, 1987 - 2003

Taulukossa yksityisen sektorin työn tuottavuuden kasvusta on erotettu kolme komponenttia: Ensinnäkin koko tieto- ja viestintäteknikka - ala, joka sisältää alan teollisuustuotannon, tietoliikenteen ja ohjelmistotuotannon. Toinen komponentti on muu teollisuustuotanto ja kolmas palvelut.

Taulukosta havaitaan, että IT-tuotannon (IT-tuotanto ja IT-palvelut) parempi kehitys Yhdysvalloissa selittää yhden osan maan paremmasta tuottavuuskehityksestä vuoden 1995 jälkeen. Itse IT-sektorin tuottavuus on suunnilleen yhtä suuri Yhdysvalloissa ja Euroopassa, mutta sen paino on USA:ssa 2 ½ kertaa niin suuri kuin Euroopassa (USA 12,6 %, EU 5,3 %).

Suurin ero Euroopan ja Yhdysvaltain välillä tulee palvelusektorista, jonka tuottavuuden kasvu kiihtyi voimakkaasti vuodesta 1995 Yhdysvalloissa ja hidastui Euroopassa. Yhdysvaltain palvelusektorin Eurooppaa parempi tuottavuus keskittyy vähittäis- ja tukkukauppaan sekä rahoitussektoriin. Näiden toimialojen osuus tuotannosta on Yhdysvalloissa toki suurempi kuin Euroopassa, mutta olennaista on, että itse toimialojen tuottavuus on kasvanut siellä selvästi nopeammin.

12. Taulukko: Yksityisen sektorin työn tuottavuuden kasvu ja palvelusektorin vaikutus siihen vuosina 1987 - 2003

Otetaanpa vielä yksi taulukko samasta tutkimuksesta. Siinä verrataan yksityisten palveluiden vaikutuksia kokonaistuottavuuteen neljässä Euroopan maassa, Ranskassa, Saksassa, Hollannissa, Englannissa, ja Yhdysvalloissa.

Tulokset osoittavat, että Yhdysvaltain nopeampi työn tuottavuuden kasvu johtuu osittain IT- investoinneista, mutta suuremmaksi osaksi kokonaistuottavuuden Eurooppaa nopeammasta kasvusta erityisesti vuodesta 1995 lähtien. Kokonaistuottavuus on jopa alentunut Euroopan maissa viimeisen kymmenen vuoden aikana.

Kokonaistuottavuus käytännön laskelmissa on tuottavuuden se osa, jota ei voida laskea työn ja pääoman aikaansaannokseksi. Kokonaistuottavuuden kasvu voi johtua esimerkiksi investoinneista koulutukseen ja innovaatioista organisaatioissa ja prosesseissa. Tieto- ja viestintäteknikan investoinneilla on suora tuottavuutta lisäävä vaikutus, mutta teknologia on myös mahdollistanut uudet reseptit työn ja prosessien organisoimisessa. Ja sieltä tulee kokonaistuottavuuden kasvua.

¹ Bart van Ark (2005), "Europe's Productivity Gap: Catching Up or Getting Stuck? Groningen Growth and Development Centre, University of Groningen and The Conference Board Europe.

Paljon on käyty keskustelua myös siitä, että palvelusektorin tuottavuusero Euroopan ja Yhdysvaltojen välillä johtuu siitä, että Euroopassa on markkinoiden sääntelyä enemmän kuin Yhdysvalloissa. Silloin kun sääntely vähentää kilpailua, se vaikuttaa haitallisesti innovaatioon ja hidastuttaa tuottavuuden kasvua. Kaavoituksella on tässä varmasti suuri merkitys.

Aiheesta on olemassa joukko tutkimuksia. Eräs niistä (esimerkiksi McGuckin et al. (2005)²) tarjoaa yksityiskohtaisen keskustelun tuottavuudesta, innovaatioista ja sääntelystä vähittäiskaupassa. Tutkimus osoittaa, että Yhdysvaltain vähittäis- ja tukkukauppa on pystynyt lisäämään toiminnallista tehokkuutta paljon enemmän kuin mitä Euroopan kauppa on pystynyt tekemään.

Yhdysvaltain vähittäiskauppa on muuttunut vuosikymmenessä matalan teknologian alasta mitä tehokkaimmaksi uuden IT-teknologian käyttäjäksi. Tämä muutos on mahdollistanut koko kaupan ketjun nopean laajenemisen. Yhdysvaltain kaupan alan yritykset, jotka olivat hyvin vähän säänneltyjä, ovat pystyneet yhdistämään uuden teknologian ja organisaation muutoksen aikaansaamaan nopean tuotannon kasvun.

13. Kalvo: Toimialojen osuus tuotannosta ja työllisyydestä Suomessa, EU-maissa ja muissa OECD-maissa vuonna 2001

Tullaanpa sitten Suomeen.

Kaupan osuus kokonaistuotannosta on Suomessa 10 prosentin luokkaa, josta tukkukaupan osuus on runsaat puolet. Kaupan tuotanto vastaa neljänneistä kaikista yksityisistä palveluista ja työllisyysosuus kaikista yksityisistä palveluista on runsas kolmannes. Kaupan osuus tuotannosta ja työllisyydestä on selvästi alle EU- ja OECD-maiden keskiarvon. Sama pätee majoitus- ja ravitsemustoimintaan ja kiinteistö- ja liike-elämän palveluihin. Kun tarkastellaan palveluiden ulkomaankauppaa, havaitaan, että Suomen palveluiden myynnissä on selvästi parantamismahdollisuuksia verrattuna muihin teollisuusmaihin. Tässä yhteydessä voidaan uudelleen todeta, että Suomella on käyttämättömiä tuotanto- ja työllistämismahdollisuuksia palvelusektorissa.

14. Kalvo: Kaupan työn tuottavuuden kasvu Suomessa vuosina 1976 - 2004

Suomessa on investoitu viime vuosina voimakkaasti kaupan alaan, mikä on nopeuttanut tuottavuuden kasvua. Työn tuottavuus onkin noussut yhteensä 10 prosenttia kahden viime vuoden aikana, mikä on varmasti vahvistanut Suomen asemia kansainvälisessä vertailussa. Tuoreiden vertailutilastojen puutteessa on kuitenkin vaikea sanoa, miten kauppa on viime aikoina kehittynyt muissa maissa.

15. Kalvo: Kaupan tuotannon volyymin ja työllisten määrän kasvu Suomessa 1976 - 2004

² McGuckin, R.H., M. Spiegelman and B. van Ark (2005), The Retail Revolution. Can Europe Match U.S. Productivity Performance? Perspectives on a Global Economy, Research Report R-1358-05-RR, The Conference Board, New York.

Oheisessa kuviossa kaupan tuottavuuden kasvu on jaettu tuotannon määrän kasvuun ja työllisyyden kasvuun. Kuvioista nähdään, että kaupan kasvu on perustunut voimakkaasti työn tuottavuuden kasvuun, mutta samalla myös työllisten määrä on kasvanut tuntuvasti. Talouden kasvun kannalta tämä on paras yhdistelmä, sekä työllisyys että tuottavuus ovat kasvaneet.

16. Kalvo: Hintatasoindeksit eräissä Euroopan maissa vuonna 2004

Yksi selitys Suomen palvelusektorin pienuuteen suhteessa muihin teollisuusmaihin voi olla korkea hintataso, mikä heikentää palveluiden kilpailukykyä kotimarkkinoilla, kilpailussa tuontipalveluiden kanssa ja kilpailussa vientimarkkinoilla. Toisaalta tuotteiden hintataso on myös indikaattori kilpailutilanteesta markkinoilla, mutta siihen vaikuttavat toki myös muut tekijät kuten kulutustottumukset, tuotanto- ja kuljetuskustannukset sekä verotus ja alan sääntely. Arvonlisäverotus on Suomessa jonkin verran korkeampi kuin EU-maissa keskimäärin ja elintarvikkeissa ero on suurempi. Tämä selittää kuitenkin vain pienen osan hintatasoeroista varsinkin, kun elintarvikkeiden paino hintaindeksissä on suhteellisen pieni.

Kuviossa on esitetty kaikkien kulutusmenojen hintaindeksit eräissä eurooppalaisissa maissa. Indeksiluku 100 on EU:n keskimääräinen hintataso. Jos maan hintatasoindeksi ylittää sen, maa on keskimäärin kalliimpi ja toisin päin. Kuvioista voidaan todeta, että Suomi on eurooppalaisesti korkean hintatason maa, mutta Suomen hintataso on kuitenkin Pohjoismaiden matalin. Euroalueen maista Suomi on toiseksi kallein Irlannin jälkeen. Kaikki pohjoismaat erottuvat hintatasojensa korkeudella muista Euroopan maista.

Euroopan keskuspankin tutkimuksessa (Eurosystem Inflation Persistence Network IPN) on palvelusektorin todettu olevan kaikkein jäykin hinnan asetannassa euroalueella. Jos-sain määrin tämän arvioidaan johtuvan sen kustannusrakenteesta, jossa palkkojen osuus on suuri ja palkathan ovat perinteisesti joustamattomia alaspäin. Toisaalta tämä voi olla seurausta palvelusektorin rajoittuneesta kilpailusta. Tutkimuksessa on havaittu yhteyttä kilpailun ja hinnanmuutosten välillä. Kilpailun edistäminen palvelusektorissa voisi sen tähden vähentää hintajäykkyyksiä.

17. Kalvo: Kaupan kannattavuus mitattuna toiminnallinen tulos/liikevaihto mittarilla vuonna 2002

Korkean hintatason tulisi heijastua kaupan kannattavuuteen Suomessa, kun tuottavuus on kuitenkin lähellä eurooppalaista keskitasoa. Kaupan kannattavuus on Suomessa parempi kuin muissa pohjoismaissa, mutta heikompi kuin monissa alhaisen hintatason maissa kuten Italiassa ja Espanjassa. Kannattavuutta on tässä mitattu suhdeluvulla bruttotulos per liikevaihto vuonna 2002. Vähittäiskauppa on ollut Suomessa kannattavampaa kuin tukku-kauppa.

Yhteenvedon edellisestä voidaan todeta, että kaupan kannattavuus on eurooppalaisessa vertailussa hyvää pohjoismaista tasoa ja työn tuottavuus lähellä eurooppalaista keskitasoa kuitenkin maakohtaisessa vertailussa jälkipäässä. Tämän vuoksi onkin syytä olettaa, että kilpailu kaupan piirissä tulee lisääntymään. Päivittäistavara- ja vaatekauppa siksi kiinnostavat, vaikka markkinat ovatkin suhteellisen pienet. Toisaalta tehokkuuden takia vanhoilla toimijoilla on mahdollisuuksia vastata kilpailuun ja puolustaa asemiaan markkinoilla.

Syitä siihen, miksi tuottavuus kaupassa oli ainakin aiemmin jäänyt selvästi alle eurooppalaisen keskitason, voivat olla esimerkiksi vähäinen kilpailu, pieni väestömäärä ja hajautunut asutusrakenne.

18. Kalvo: Yksityisten palvelualojen T&K -menot suhteessa palvelualojen jalostusarvoon, 1999 - 2001

Palvelusektori ei suinkaan ole Suomessa mikään taantuva toimiala, vaan panostukset pääomaan, tutkimukseen ja tuotekehitykseen ovat olleet viime vuosina suuria. T&K panostukset ovat olleet tuotannon kasvuun nähden Ruotsin ja Yhdysvaltain ohella OECD-maiden suurimpia. Suomi on tässä suhteellisessa vertailussa Tanskan, Yhdysvaltojen ja Ruotsin jälkeen neljäs teollisuusmaista.

Monissa tutkimuksissa on todettu (Aghion et al. 2002)³, että kilpailun lisääntyminen lisää innovaatioita ja tätä kautta tuottavuutta. Monopoliyrityksillä ei ole tarvetta uudistuksiin ja innovaatiopanostuksiin, kun ne voivat asettaa myytävän määrän hinnoittelun avulla sopivaksi. Kilpailun lisääntyminen markkinoilla lisää tuottavuutta, alentaa hintoja ja on näin ollen kuluttajalle eduksi.

Kilpailun lisääntymisen vaikutuksia on arvioitu myös Suomen talouden kannalta. Suomen Pankissa on tehty Aino-mallilla alustavia laskelmia hyödykemarkkinoiden kilpailun lisääntymisen vaikutuksista. Näissä laskemissa on todettu kuten myös aiemmissa IMF:n laskelmissa, että pitkällä aikavälillä hyödykemarkkinakilpailun lisääntyminen johtaisi kulutuksen ja investointien kasvuun.

Viime vuoden maaliskuussa ilmestyneessä Suomen Pankin Euro & talous -lehdessä tarkasteltiin IMF:n laskelmien mukaisesti tilannetta, jossa kilpailullisuus lisääntyisi samanaikaisesti sekä hyödyke- että työmarkkinoilla. Näiden laskelmien keskeiset tulokset käyvät ilmi seuraavasta taulukosta.

19. Taulukko: Hyödyke- ja työmarkkinakilpailun lisääntyminen Suomessa – Simulointituloksia Aino-mallilla

Taulukosta voidaan havaita, että talouden sopeuduttua uuteen kilpailutilanteeseen yksityinen tuotanto kasvaisi Suomessa noin 3 %. Uudessa kilpailutilanteessa hinta- ja palkkamarginaalit ovat supistuneet yhteensä 2 ja 5 prosenttiyksikköä lähtötilanteeseen nähden. Yksityisen tuotannon kasvua ruokkii yksityisen kulutuksen 2,5 prosentin lisääntyminen. Tämä näkyy pitkällä aikavälillä vajaan 2 prosentin kasvuna työllisyydessä sekä reilun 3,5 prosentin kasvuna investoinneissa. Reaalipalkka nousee vajaan 3 %, ja kotitalouksien hyvinvointi lisääntyisi lopulta noin prosentin verran.

Kaiken kaikkiaan, laskelmat osoittavat myös sen, että hyödykemarkkinoiden kilpailullisuuden lisääntyminen selittää tuloksista suuremman osan, noin 2/3 osaa.

Taulukosta käy myös ilmi myös se, kuinka talouden sopeutuminen uuteen kilpailulliseen tilanteeseen vie oman aikansa. Reformien lyhyen aikavälin vaikutukset voivat olla taloudenpitäjille kuitenkin kipeitä.

³ Aghion, P., N. Bloom, R. Blundell, R. Griffith and P. Howitt (2002), "Competition and Innovation: An Inverted-U Relationship", NBER Working Paper series, No. 9269.

Kilpailun lisääntyminen merkitsee yrityksille ainakin väliaikaisesti voittojen supistumista, koska yritykset joutuvat sopeuttamaan toimintojaan uuteen kilpailutilanteeseen. Uusien kilpailijoiden tulo markkinoille syö markkinaosuuksia, ja tämä voi edellyttää huomattavia hintamarginaalien tarkistuksia. Kilpailun kiristyminen näkyy lyhyellä aikavälillä näin myös työllisyyden huononemisenä ja varallisuusvaikutusten kautta kotitalouksien tulotason ja kulutuksen heikentymisenä. Jos julkisen sektorin menokehitys pidettäisiin ennallaan, syntyisi tästä kehityksestä myös paineita lievään veroasteen nostoon.

Pidemmällä aikavälillä vaikutukset ovat kuitenkin selkeästi positiivisia, vaikka kilpailun tuottavuutta lisäävää suoraa vaikutusta ei edes otettaisi huomioon. Kilpailun kiristymisen tuottavuusvaikutukset tulevat esiin todennäköisimmin vasta jonkin ajan kuluttua. Tämä johtuu siitä, että tuotantoprosessien uudelleenorganisointi vie aikaa. Samoin uusien tuotteiden kehittäminen ja markkinointi imevät yritysten resursseja, ja tämä on pois tuotannollisesta toiminnasta.

Tällaiset mallilaskelmat ovat tietenkin vain suuntaa antavia, mutta näiden laskelmien perusviestiä tukevat myös muut tutkimustulokset. Jo keskipitkällä aikavälillä kilpailullisuuden lisääntyminen näkyy talouden suorituskyvyn kasvuna ja kuluttajien elintason kohoamisena. Lyhyellä aikavälillä sopeutumisesta voi aiheutua kustannuksia, kun esimerkiksi kaikki yritykset eivät välttämättä kykene sopeutumaan lisääntyvän kilpailun vaatimuksiin.

Yhteenveto:

Palveluilla ja kaupalla on Suomessa edelleen suuri mahdollisuus lisätä kansantaloutemme tuotantopotentiaalia.

Kilpailukykyiset palvelut tukevat myös teollisuuden menestystä.

Kauppan alalla on voitu yhdistää tuottavuuden ja työllisyyden kasvu.

Kilpailun lisääminen tuottaa ennen pitkää enemmän ostovoimaa, investointeja ja työllisyyttä.